

A HIRTENBERGI FEGYVERSZÁLLÍTÁS

Nándori Pál

I. A trianoni békeszerződés katonai rendelkezései

Az első világháborút követő Párizs környéki békeszerződések (a versaillesi, a neullyi, a St. germaini, a trianoni) a legyőzött központi hatalmak katonai leszerelését nemzetközi ellenőrzés alá helyezték. Katonai tekintetben a trianoni békeszerződés 102—143. cikkei tartalmaznak rendelkezéseket Magyarország lefegyverzésével kapcsolatban. Ezek a pontok igen súlyos intézkedéseket foglalnak magukban a királyi magyar hadsereg jövőbeni helyzetére, állományára vonatkozólag. A győző antant kormányainak elvitathatatlan szándékuk az volt, hogy a magyar államot tartós jelleggel megfosszák egy erős hadsereg kiépítésének, felállításának lehetőségétől, nehogy a szomszédos államok ellen támadó szándékkal fel tudjon lépni a trianoni békeszerződésben elcsatolt területek erőszakos úton történő visszaszerzése érdekében. A békeszerződés katonai rendelkezéseivel az imperialista antant nagyhatalmak — félretolva az államok jogegyenlőségének elvét — a maguk katonai fölényének biztosítása céljából a legyőzött országokkal szemben a szolgálai helyzet fenntartását kívánták biztosítani. Ezért Magyarországot kötelezték, hogy pontosan tartsa be a szárazföldi, vízi és légi haderőre vonatkozó alábbi rendelkezéseket:

A trianoni szerződés életbe lépésétől számított három hónap leforgása alatt a magyar haderőt le kellett szerelni (102. cikk). Elrendelték az általános hadkötelezettség megszüntetését (103. cikk). Az engedélyezett magyar hadsereg felállítása csak önkéntesség útján volt lehetséges. A hadsereg összlétszáma pedig nem haladhatta meg a 35 000 főt, beleértve a tiszteket és a pótkeretek csapatait is. A tisztek arányszáma — ideértve a törzsek személyi állományát és a különleges beosztásban levőket is — az összállomány egyhuzadánál, az altiszteké pedig egytizenötödénél több nem lehetett. A géppuskák, ágyúk és aknavetők száma ezer emberként a 15-öt, illetőleg a hármat nem haladhatta meg. A hadsereget csakis a magyar állam területén rendfenntartásra és határőrszolgálatra volt szabad felhasználni (104. cikk). A magyar államtól megvonták a mozgósítás jogát is (106. cikk). Pontosán körvonalazták a régi tisztek szolgálati éveit, az újonnan kinevezett tisztek tekintetében pedig előírták, hogy hány évet kötelesek eltölteni, mint tényleges beosztottak (109. cikk).

Fegyvert, lőszert és hadianyagot csak egyetlenegy gyárban volt szabad előállítani. Ez a gyár az állam tulajdonában és kezelésében működhetett, de termelése csak a hadsereg szükségleteit elégíthette ki. A magyar kor-

mány ugyanakkor köteles volt a többi hadiüzemeket átszervezni (115. cikk). Az egyetlen állami hadianyaggyár felállításának engedélyezésével és rendelkezésével az 1927-ig Magyarország területén tartózkodó antantbizottság célja az volt, hogy bármikor gyorsan, könnyen áttekinthesse, ellenőrizhesse a hadianyaggyártást. Az esetleges illegálisan működő üzemeket ily módon könnyebb volt a bejelentések és felderítések alapján leleplezni. A békeszerződésben megengedett mennyiségben felüli fegyvereket és lőszeret a Szövetséges és Társult Főhatalmaknak ki kellett szolgáltatni (117. cikk). Ugyanakkor a magyar kormány számára tiltva volt a külföldi hadianyag vásárlása és behozatala (118. cikk). Az összes magyar hadihajókat, tengeralattjárókat és a dunai flottilla monitorjait a győző államok kormányainak ki kellett szolgáltatni (120. cikk). Tiltva volt a hadirepülőgépek gyártása is (128. cikk). A csepeli szikratávíró-állomást a Szövetséges és Társult Főhatalmak engedélye nélkül nem használhatták olyan katonai és politikai hírek közlésére, melyek Magyarország vagy Magyarországgal szövetségben volt államok számára fontossággal bírhattak (127. cikk).

Magyarország a határidőhöz kötött katonai jellegű rendelkezéseket a győztes hatalmak részéről kinevezett *Szövetségi Bizottságok* ellenőrzése alatt volt köteles végrehajtani. A 133. cikk kimondja: ezek a bizottságok fogják „a magyar hatóságokkal tudatni mindazokat a határozatokat, amelyeknek a meghozatalát a Szövetséges és Társult Főhatalmak maguknak fenntartanak, vagy amelyeket az említett rendelkezések végrehajtása szükségessé tehet”. Az ellenőrző bizottságok Budapesten rendezhették be székhelyüket, de joguk volt bármikor a magyar állam bármely pontjára kiszállni és ott ellenőrzést végrehajtani. A magyar kormány köteles volt mindenben a bizottságok rendelkezésére állni s mindegyikhez összekötő megbízottakat kinevezni. Az ellenőrző bizottságok költségei a magyar államot terhelték (134., 135., 136. cikk).

A magyar kormány kötelezte még magát arra is, hogy idegen országba katonai missziót nem küld. Továbbá, hogy megfelelő rendszabályokkal megakadályozza magyar állampolgároknak oly célból való kivándorlását, hogy azok idegen hadseregek szolgálatába lépjenek — akár csak kiképzői minőségben is. Ez utóbbi rendszabály természetesen nem érintette Franciaországnak azt a jogát, hogy idegenlégiójának legénységi állományát a francia törvények szerint egészíthesse ki (142. cikk).

Végezetül Magyarország elismerte még a győzők ama jogát, hogy mindaddig, amíg a trianoni békeszerződés érvényben van, aláveti magát minden olyan katonai vonatkozású nemzetközi vizsgálatnak, amelyet a Nemzetek Szövetségének Tanácsa szótöbbségi határozattal szükségesnek ítél (143. cikk).

A békeszerződés katonai, jóvátételi és gazdasági rendelkezéseit a leg súlyosabb diktátumoknak kell tekinteni, melyek tulajdonképpen a győztes antant fennhatósága alá helyezték a magyar államot. A hadsereg tekintetében pl. minden fontos kérdést kivettek a magyar kormány hatásköréből, sőt még azt is előírták, hogy a magyar hadsereget milyen célokra lehet felhasználni. Ez az intézkedés nemzetközi jogilag annyit jelent, hogy a magyar állam szuverenitását semmibe sem vették, és teljesen figyelmen kívül hagyták a magyar nemzet önrendelkezési jogát is. Ezt a tényt dokumentálja a győzőnek az az intézkedése is, hogy amikor a Nemzetek Szövetségének Tanácsa a katonai ellenőrzésre vonatkozó statutumot készítette elő, a tanács nem járult hozzá a magyar kormány részvételéhez a szabályzat megalkotásánál azzal az indoklással, hogy Magyarország az investgáció (a Nemzetek Szövetségének Tanácsa elrendelhetette az investgációt — ki-

vizsgálást, kutatást — olyan esetekben, amikor titkos fegyvergyártásról, vagy külföldről szállított hadianyagról értesülést szerzett. Ilyen esetben a tanács által kijelölt investgációs bizottság érkezett a helyszínre, ahol kutatást, nyomozást, kihallgatást, kivizsgálást (eszközölhetett) kérdésében nem közvetlenül érdekelt fél. Ez az állásfoglalás vitathatatlanul ellentétben állt az ország szuverenitásával és az államok egyenlősége elvével. A győzők korlátlan akaratával és a magyar állam alávetettségi állapotával állunk szemben. Magyarországot katonai és jóvátételi vonatkozásban olyan helyzetbe hozták, mint egy protektorátust, nem tekintették szuverén államnak. Állami funkcióit nem teljesíthette szabadon, mert katonai, gazdasági és pénzügyi területen a győzők kizárólagos akaratának volt alávetve. Így az állam politikai és gazdasági függetlenségének előfeltétele nem volt biztosítva, mert gazdasági és katonai téren a győzők teljes beavatkozási joga ezt lehetetlenné tette. A békeszerződés aláírásával a magyar királyi kormányt minden bizonnyal az a megfontolás vezette, hogy így legalább némi lehetőség marad arra, hogy kijátsszák a szerződés egyes, nekik egyáltalán nem kedvező rendelkezéseit (titkos toborzás, illegitim fegyverimport stb.), s ez mindenestre jobb helyzetet statuált, mint egy esetleges antant katonai megszállás. Katonai intervenciók szolgálataikat is azért ajánlották fel, pl. Franciaországnak (Szovjet-Oroszország és Lengyelország háborúja során a szovjetek ellen), mert ettől a békeszerződés területi és katonai megszorító rendelkezéseinek enyhítését remélték. A magyar diplomácia a trianoni békeszerződés tárgyalása időpontjában titkos megbeszéléseket folytatott Párizsban annak érdekében, hogy Magyarország engedélyt kapjon Kárpát-Ukrajnában egy bolsevista elleni frontnak a felállítására. Sőt, tudunk arról is, hogy maga Horthy Miklós pedig „500 000 derék, egységes és hű emberekből álló hadsereget” ajánlott fel a francia kormánynak a szovjet—lengyel háború alkalmával. Ez azonban illúzióknak, naív ábrándnak bizonyult. A győzők reálpolitikai és főleg imperialista nagyhatalmi érdekektől vezettetve nem kívántak változtatni a békeszerződések rendelkezésein, és főleg nem a kialakított szövetségi és területi státus quojukon.

Magyarország belügyeibe való beavatkozás teljes mértékben megvalósult. Nem túlozunk, ha megállapítjuk: a trianoni békeszerződés tulajdonképpen az antanthatalmak fennhatósága alá helyezte a magyar államot. Az állami függetlenséget, amelyet az Osztrák—Magyar Monarchia szétesése után Magyarország is végre biztosítani kívánt magának, a trianoni békeszerződés ratifikálása után sem tudta megvalósítani. Egy ország politikai függetlenségének szükségszerű és elengedhetetlen előfeltétele, hogy az állam gazdasági és nem utolsó sorban katonai tekintetben is független legyen, azaz idegen államok mindennemű kényszerétől, jóváhagyásától függetlenül építse ki a maga gazdasági és katonai rendjét, nemzeti haderejét. A szuverenitás az állam függetlenségét jelenti. A szuverenitás az adott államhatalom mind belső, mind külső függetlenségének állapotát jelenti minden más hatalommal szemben. *Amikor Magyarország függetlenségéről, szuverenitásáról szólunk és azt jogosan védelmezzük, akkor természetesen nem gondolunk a Horthy-féle ellenforradalmi rendszer támogatására vagy védelmezésére.* A magyar államról van kizárólag szó, amelyet éppúgy megilletett a szuverenitásból fakadó jogok gyakorlása, mint minden más államot. A marxista történet- és jogfelfogás szerint jogtalan minden olyan cselekedet, amely egy ország függetlenségének és önállóságának bármilyen formában történő megsértésére irányul. Teljesen jogtalan még abban az esetben is, ha egy ország nem rendelkezik olyan katonai erővel, hogy az

ellene irányuló erőszakkal szembeszálljon. Amikor egy állam szuverenitásáról, függetlenségéről beszélünk, ezen gazdasági, politikai függetlenséget értünk, vagyis azt, hogy semmiféle politikai, gazdasági és katonai jellegű megkötöttség nem kényszeríti az államot, hogy egyes elhatározásait egy idegen (külső) hatalom jóváhagyásától tette függővé. Márpedig a trianoni békeszerződés rendelkezései a legélesebb ellentétben állnak az állami szuverenitással, mert ebben az esetben a magyar kormány külső államok hozzájárulásától és jóváhagyásától tette függővé az állami szuverenitásból fakadó jogok gyakorlását; azaz a kormány elismerte a győzőknek azt a jogát, hogy a gazdasági és a katonai kérdésekben, amelyek kizárólag a kormány hatáskörébe tartoznak, idegen államok intézkedjenek és végső fokon döntsenek. A trianoni békeszerződés szóban forgó rendelkezései tehát megfosztották Magyarországot nemzetközi jogi szuverenitásától.

Miért történhetett mindez? Röviden: amíg 1919-ben a magyar Vörös Hadsereg védte a magyarlakta területek integritását az intervenciók túlerővel szemben, addig a magyar ellenforradalmi „kormány” Szegeden és a bécsi magyar comité az ország teljes elárulásáért és kiszolgáltatásán dolgozott. Mialatt a Tanácsköztársaság Magyarország szuverenitását és függetlenségét kívánta minden lehető eszközzel biztosítani, addig a magyar főurak Párizsban, Nagyikindán, Prágában és Bécsben az antant miniszterekkel, tábornokokkal tárgyalva bocsátották áruba a magyar függetlenséget és a súlyos harcokban védelmezett magyar állami szuverenitást. Már 1918 novembere is megmutatta, hogy a hazafiatlan magyar feudális osztály képtelen az országot pozitív irányban vezetni, mert ez a „lápvilág” csak újra Mohácsra, szatmári békére és világosi fegyverletételre volt csak képes. De ugyanakkor a hazaáruló magyar feudális oligarchia azt is bebizonyította, hogy készek elfogadni a békefeltételeket, a békediktátumot, csak hatalmuk a magyar nép fölött még megmaradjon. Gr. Károlyi Gyula, a szegedi ellenforradalmi „kormány” elnöke már 1919. június 7-én De Lobit francia tábornokhoz küldött levelében kijelenti, hogy: „Az elnökletem alatt megalakult kormány a párizsi konferencia döntéseit el fogja fogadni” (Le gouvernement constitué sous ma présidence acceptera les décisions de la Conférence de Paris...). A győző antanttól még meg sem érkezik a békefeltételeket tartalmazó közlés, de a retrográd osztályok képviselői ebek harmincadjára dobják oda az ország szuverenitását, függetlenségét. Tették pedig ezt mindazért, hogy az európai haladásellenes erőktől kapjanak még egy kis történelmi halasztást az „úri-Magyarország” további fenntartására. Nem az ország integritásának megvédése lebegett előttük, hanem a Tanácsköztársaság megsemmisítése és a régi társadalmi, politikai, gazdasági rend visszaállítása.

Összefoglalólag megállapíthatjuk: a trianoni békeszerződés a győző és erősebb imperialista csoport (antant) rablóérdekeit fejezte ki, s ezért békediktátum volt. A győztes imperialista koalíciónak meg volt a katonai kényszerítő ereje ahhoz, hogy a Párizs környéki békék bármelyikét, bármilyen kormányzati rendszerrel 1919–1920-ban az adott történelmi szituációban elfogadtassa és azoknak érvényt szerezzen. A békeszerződések ratifikálását ugyan meg lehetett volna tagadni, de ennek retorziójaként bekövetkezik az antant katonai fellépése, az ország megszállása, s nem kétséges, hogy akarataikat még kíméletlenebbül hajtják így végre.

Mivel az első világháború előtt korlátlanul uralkodott az a nemzetközi jogi felfogás, hogy a győzteseknek jogukban áll akarataikat a legyőzöttekre, az erősebbeknek a gyengébbekre rákényszeríteni, ennek szellemében alkották meg a Párizs környéki békéket és köztük a trianoni békeszerződést is.

Semmi olyan tételes nemzetközi jogi rendelkezés e tekintetben nem volt, amely a győzők imperialista törekvéseit megakadályozhatta vagy korlátozhatta volna.

Az első világháborúban részt vevő államok mindegyike területszerzési célokért küzdött, és győzelem esetén elsősorban ennek a realizálására törekedett. Az Osztrák—Magyar Monarchia kormánya is azért vállalta és vitte bele a Monarchia népeit a háborúba, hogy belőle győztesként kikerülve, új rabolt területekkel gyarapodva biztosítsa nagyhatalmi hegemoniáját Közép- és Kelet-Európában. Az első világháború tehát — a benne szereplő államokra való tekintet nélkül — egyik fél részéről sem volt igazságos, jogos. Azonban az antanthatalmak győztek, s mint ilyenek, állapították meg a kíméletlen békefeltételeket az „igazság elve” alapján, a legyőzött, de szintén imperialista célokért háborút viselő partnereknek.

A háborús ellenfelek az antant által diktált békefeltételeket azonban elfogadták, a békeszerződéseket aláírták és azokat a legfelsőbb törvényhozói testületek útján ratifikálták. Ezzel azok érvénybe is léptek. De a tételes nemzetközi jog szempontjából sem volt olyan rendelkezés, amely pl. a trianoni békeszerződést részeiben és egészében érvénytelenné tette volna, és nem volt olyan jogi ok sem, amely azt összes rendelkezéseiben utólagosan hatálytalanítaná. A trianoni békeszerződés tehát igazságtalansága ellenére is államjogi és nemzetközi jogi szempontból érvényes volt, mert azt a magyar kormány törvénybe iktatta, s a szerződést becikkelyező törvényt alkotmányszerűen kihirdette és ezáltal belső törvényé tette.

II. A hirtenbergi fegyver-affaire

Az 1919-ben hatalomra került ellenforradalmi rendszer vezető államférfiai politikai hitvallásukká tették a következő irredenta jelszót: „*Magyarország állampolitikájának célja az ország integritásának helyreállítása*”. Azonban a területi integritás, azaz az 1914 előtti határok visszaállítása csak erőszak, fegyveres akció útján volt lehetséges. A területi integritás biztosítása érdekében fegyverre, új hadseregre volt szükség, de még inkább szükség volt külső támogatókra, szövetségesekre, mivel a szentistvári határokat már csak háború útján lehetett visszaállítani. Ahhoz, hogy a királyi Magyarország katonailag akcióképes lehessen, valójában nagy mennyiségű fegyverkészlettel kellett hogy rendelkezzen. Mivel a trianoni békeszerződés csak egy hadiüzem működését engedélyezte, az itt folyó termék nem tudta ellátni a gyors ütemben kiépítendő magyar hadsereg hadianyag-szükségeit. A Bethlen-kormány előtt két alternatíva állott: a) titokban kijátszani a trianoni békeszerződés katonai előírásait; b) fegyvert vásárolni külföldön egy olyan államtól, amely támogatja a magyar területi integritás eszméjét és kész fegyverszállításokkal segíteni a magyar hadsereg remilitarizálását. A Bethlen-kormány hosszas diplomáciai előkészítés és tárgyalás után megtalálta azt az államot, amely késznek mutatkozott a magyar igények támogatására és kielégítésére. Ez az ország a fasiszta Olaszország, illetve annak kormánya volt.

1927-ben, a Rómában aláírt olasz—magyar barátsági szerződés tárgyalása során Mussolini és gr. Bethlen miniszterelnök megegyeztek abban, mihelyt az antant részéről Magyarország katonai kontrollja megszűnik, azonnal meg kell kezdeni titokban a magyar hadsereg felfegyverzését. E célból a két kormányfő között titkos megállapodás jött létre, hogy rövid

időn belül az első fegyverszállítmányokat az olasz kormány útnak indítja. A tárgyalások éppen azt célozták, hogy Olaszország vállalja el a magyar hadsereg felfegyverzését és a szükséges katonai szakkáderek kiképzését. Az 1927-ben létrejött olasz—magyar barátságot katonailag kellett alámasztani. Mussolini büszkén üzent a magyar kormánynak: „Magyarország felfegyverzése integráns része az ő politikájának.”¹

Ez valójában így van. Mussolini azonban a katonai kölcsön folyósítását bizonyos feltételekhez kötötte. Forrásaink szerint az egyik feltétel a kölcsön nyilvánosságát érintette, amelyről Mussolini úgy nyilatkozott: „C'est la première condition que le comte Bethlen doit accepter.” (Ez az első feltétel, amelyet Bethlen grófnak el kell fogadnia.)² Mussolini felajánlott támogatásának nemcsak üzleti oka volt, hanem főként a Jugoszlávia elleni háborús tervekre alapozódott. Olaszország 1918-ban a győztes államok sorába tartozott, de nagymértékben elégedetlenséget táplált szövetségeseivel szemben, mivel a londoni titkos megállapodás értelmében a franciák és az angolok által felajánlott területeket a háború befejezése után nem kapta meg.

A Mussolini—Bethlen-féle megbeszéléseken 300 millió pengő fegyverkezési hitel folyósítását ígérte meg az olasz kormányelnök. A katonai kölcsön ügye azonban elhúzódott, mert a „Banca d'Italia” devizakészleteinek fele kimerült és így nem volt módjában transzfert eszközölni. Továbbá, Mussolini bizonyos fokig habozik a kölcsön folyósításával, mivel nyilvánosságra kerülése súlyos külpolitikai zavarokat idézne fel. Minden esetre állandó jelleggel biztosítja a Bethlen-kormányt a magyar hadsereg felfegyverzésére. Mussolini megüzeni Bethlennek, hogy a kölcsön kérdésében „nézettségek merültek fel”. De legyen türelemmel.³ Természetesen Bethlen türelmetlen.

Mussolini újból üzent a magyar miniszterelnöknek: „Ha Bethlen grófot egy bizonyos mérsékletre kértem, azt nem azért tettem, mintha a tüzet, amelyre önöknek szükségük van — mondja Hory követnek — oltani szeretném.”⁴ Egy másik alkalommal így nyilatkozott: „Nagyon sokat gondolkodtam a kérdés felett és arra a meggyőződésre jutottam, hogy csak nyilvános kölcsön formájában oldható meg. Titokban amúgy sem maradhatna... márpedig, ha kipattanna, úgy egy másik szentgotthárdi ügy⁵ keletkezne belőle, csakhogy sokkal nagyobb mértékben és veszedelmesebb formában.”⁶

1930-ban Bethlen találkozott Mussolinival, ahol újból a kölcsön kérdéséről tárgyalva az utóbbi úgy nyilatkozott, hogy véleménye szerint a katonai hitel „keresztülvihető, mivel szándékában áll az olasz hadikiadásokat emelni és ebbe beleszorítani a magyar rátát is.”⁷

Hosszú huza-vona után a magyar kormány Rómába küldte Scitovszky Tibort, a Hitelbank vezérigazgatóját a kölcsönnel kapcsolatos tárgyalások megkezdésére. Scitovszky két alkalommal is tanácskozott Mussolinival, aki közölte, hogy a megígért kölcsönnek már csak a *felét* tudja biztosítani, de

¹ Országos Levéltár (a továbbiakban OL.) Küm. Res. pol. 1929 — 23 — ad/317. Bethlen—Grandi beszélgetés. 1929. május 4.

² OL. Küm. Res. pol. 1928 — 23 645. Követjelentés. Szigorúan titkos.

³ OL. Küm. Res. pol. 1928 — 23 — 368.

⁴ OL. Küm. Res. pol. 1928 — 23 — Nincs iktatva.

⁵ 1928. január 1-én a szentgotthárdi vasútállomáson az osztrák vámtisztek 5 vagon gépfegyver-szállítmányt fedeztek fel, amelyet az olasz kormány küldött Magyarország számára. A titkos fegyverszállítmány ügye nagy nemzetközi botrányt eredményezett és ennek újból megismétlődését akarják Rómában elkerülni.

⁶ OL. Küm. Res. pol. 1928 — 23 — 645. Követjelentés. Titkos.

⁷ OL. Küm. Res. pol. 1930 — 23 — 636.

ezt az összeget is csak három részletben lehetne folyósítani.⁸ A tárgyalások nem vezettek eredményre.

1930. szeptember 18-án Mussolini magához kérte Walkó Lajos külügyminisztert, hogy a Bethlen miniszterelnöknek felajánlott hitel ügyéről újból tárgyaljanak. A megbeszéléseken Mussolini közölte Walkóval, hogy a megígért 300 millió pengő hitelt (50 millió dollár) Olaszország pénzügyi és rossz gazdasági helyzete miatt nem tudja folyósítani. De mivel a magyar felfegyverzés annyira fontos számára, a rossz pénzügyi állapotok ellenére is 30 millió dollár (180 millió pengő) hitelt tud nyújtani Magyarországnak. A hitelre vonatkozó egyezményt a „Banca d'Italia” kötné a magyar kormánnyal, mert az olasz kormány maga kénytelen a reábizott összegekkel elszámolni. Ellenben az olasz kormány a „Banca d'Italia”-val szemben kezességet fog vállalni a magyar kormányért. „Ilyen módon 30 millió dollár kölcsönt az olasz kormány nyújtani természetbeni (repülőgép stb.) szállításokkal — mondotta Mussolini —, amit megtehet ilyen formában azért, mert ezek a szállítmányok a költségvetési keretbe szervezhetnének be.”⁹ A megegyezés hosszas pénzügyi tárgyalások után végül is létrejött. A szerződés értelmében;

a) az olasz kormány kötelezte magát, hogy hadianyagrendeléseket eszközül Magyarország számára 30 millió dollár értékben;

b) a különféle hadianyagok közötti elosztást a két kormány egyetértésében fogja megállapítani;

c) az első 5 millió dollár értékű előleget a megbízatás átadásakor fizetik még 1931. január 1. előtt. A fennmaradó összeg kifizetése pedig öt egyenlő, félévenkénti 5 millió dolláros részletekben történik, 1931. július 1-től kezdődően és az utolsó folyósítás pedig 1933. július 1-vel bezárólag;

d) a magyar kormány a hadianyag teljes birtokába akkor jut, ha kifizette az előirányzott összegeket. A magyar állam kézbe veszi a hadianyagot a megállapított évi bérösszeg lefizetése ellenében;

e) végezetül a magyar kormány fenntartotta magának a jogot, hogy a hadianyag teljes birtokába jut bármely időpontban, ha visszaszolgáltatja a már megtörtént bérlet összegében a kombinált törlesztések levonásával a megrendelés összegét.¹⁰ A 30 millió dolláros hitelt a „Banca d'Italia” folyósítaná kölcsön formájában a magyar állam számára.¹¹

A szerződést a legtitkosabb formák között készítették és kezelték. A 300 millió titkos katonai kölcsönt a szerződés aláírása után azonnal nem folyósította az olasz állam. Mussolini végül is úgy döntött, hogy ugyan a 30 millió dollár rendelkezésre áll, de „3 év múlva jobb lesz Olaszország helyzete és akkor még 20 millió dollárral is felemeli az eredeti összeget.”¹² Természetesen a megígért fegyvereket szállításra készen tartják, de elküldésüket a szentgotthárdi incidens után egy későbbi, alkalmasabb, nyugodtabb külpolitikai szituációban merték csak megkockáztatni.

Mussolini még a megegyezés előtt biztosította a magyar kormányt a hitel folyósításáról. Durini budapesti követ útján megüzente a miniszterelnöknek, hogy mindenben számíthat támogatására. „Magyarország ne féljen, hogy Olaszország úgy fog vele szemben eljárni, mint a hármasszövetséggel. Az ő felfogása szerint a legközelebbi időben nemigen várhatók mélyreható akciók, mert a kritikus idő nézete szerint csak 1935-ben fog bekövetkezni,

⁸ OL. Küm. Res. pol. 1930 — 23 — 636.

⁹ OL. Küm. Res. pol. 1931 — 23 — 599. Walkó Lajos látogatása a Duce-nál. 1930. szeptember 18.

¹⁰ OL. Küm. Res. pol. 1931 — 23 — 599. A szerződés szövege francia nyelvű.

¹¹ OL. Küm. Res. pol. Lásd az előbbi tételszám alatt. Convention.

¹² OL. Küm. Res. pol. 1930. — 20 — 636.

amit ő már többször is megmondott... Épp a fentiekre való tekintettel azt ajánlja” — hangzik Mussolini üzenete —, hogy a magyar kormány tegyen „egy bizonyos szordinót a békerevíziós mozgalomra, mert a legközelebbi időben praktikus eredmény úgy sem várható és csak ok nélkül felizgatjuk és magunk ellen ingereljük az európai közvéleményt.”¹³

A revíziós kampány olasz tanácsra némileg valójában alább hagyott, mert problémát képezett a 30 millió dollárhitel következtében vásárlandó fegyverek Magyarországra történő szállítása. Az olasz kormány azonban ebben a vonatkozásban is tanáccsal szolgált a magyar kormánynak. Olyan értelmű javaslattal állt elő, hogy az Olaszországból szállítandó fegyverek incidens nélküli lebonyolítása érdekében Bethlen miniszterelnököknek feltétlenül keresnie kell a megegyezést az osztrák kormánnyal, és pedig nem „teoretikus”, hanem praktikus alapon,¹⁴ oly értelemben, hogy az osztrák kormány távolítsa el a fegyverszállítások szempontjából a megbízhatatlan kommunista és szocialista elemeket a vasutak körnévéről. „Addig, amíg ez nem történik meg — hangsúlyozta Ouariglia, az olasz Külügyminisztérium igazgatója —, hiába tanácskoznak Mussolini, Bethlen és Schober stb. — praktikusan a fegyverszállítások kérdése nem lesz megoldható.” „Nous serions exposés à des scandales continuel” (állandó hátrányoknak lennénk kitéve) jegyezte meg.¹⁵

Miután az aggályokat Schober osztrák kancellárral történt megállapodás útján eloszlatták,¹⁶ 1933 január első napjaiban titokban 50 vagon fegyverszállítmány¹⁷ érkezett Ausztriába, Hirtenbergbe, ahonnan pedig kb. 10 vagon mennyiségű fegyvert sikerült azonnal Magyarországra szállítani.

¹³ OL. Küm. Res. pol. 1928 — 23 — 368. Napijelentés.

¹⁴ A bécsi magyar követ már 1931-ben kormánya utasítása értelmében megjelent Schober kancellárnál és az alábbi három kérdést tette fel:

a) hajlandó-e az osztrák kormány olyan nyi atkozatot tenni (Schober által), hogy nagyobb olaszországi fegyverszállítmányoknak Ausztrián át Magyarországra való átvitele vasúti és vámközégek szempontjából akadálytalanul lebonyolíthatók-e?

b) ha véletlenül a fegyverszállítás ténye mégis kipattanna, számíthat-e a magyar kormány arra, hogy az osztrák kormány Magyarországot az incidens elsimításában vagy a szállítmányok Olaszországba való szállításával támogatja?

c) hozzájárul-e az osztrák kormány ahhoz, hogy a bécsi magyar kat. attase a technikai részleteket megbeszélés céljából az osztrák vasutak illetékes vezető embereivel tanácskozással folytasson a fegyverszállítmányok ügyében. Schober az eső kérdés megoldását kormányától tette függővé, a másodikra igenlő választ adott és a harmadik pontban foglalt kérdésre adandó választ egy későbbi időpontban jelölte meg. (OL. Küm. Res. pol. 1931 — 20 — 263.)

¹⁵ OL. Küm. Res. pol. 1930 — 23 — 57. Követjelentés.

¹⁶ A magyar vezérkar részéről Rumpelles altábornagy is tárgyalásokat folytatott Mussolinivel a fegyverszállítások lebonyolítása érdekében és ezen a megbeszélésen Mussolini már közölte, hogy a szállításra vonatkozóan az osztrákokkal való együttműködés elintéztét nyert. (Hadtörténelmi Intézet Levéltára — a továbbiakban HIL. — VKF. 1933 — 10674/eln. június 1. 118-as doboz.)

¹⁷ Adataink arra vonatkozólag nincsenek, hogy az 50 vagonban érkezett fegyverek száma mennyi volt. Egybevágó jelentések alapján Hirtenbergbe több mint 100 000 puska, 200 géppuska és 32 repülőgépmotor érkezett. Ezt a szállítmányt ócskavasként deklarálták. (Lásd Daily Herald, 1933. február 23.; Prager Presse, 1933. február 15.) — A magyar vezérkar az olasz kormánnyal megállapodva az alábbi repülőgép típusokat vásárolta:

a) Caproni Ca. 101. típus.

b) Caproni Ca. 111. típus.

E repülőgéptípusokat egy 5 tagú katonai bizottság vásárolta meg Olaszországban. Ezek a repülőgépmotorok érkeztek meg a hirtenbergi fegyverszállítmánnyal. (HIL. VKF. 1933. — 105 — 687/eln. VI. — 1. 118-as doboz.) — A Magyarországra érkezett repülőgépeket összeszerelték és gondosan elrejtették. A magyar vezérkar által kidolgozott „Repülőgépek rejtése” c. tervezetből megtudjuk, hogy Ausztriában és Magyarországon egyaránt az Olaszországból érkezett repülőgépeket a legbiztonságosabb, nem katonai jellegű bázisokon kell elhelyezni. A gépeket állandó készenlétben kell tartani, hogy antant ellenőrzés esetén azonnal Ausztrián keresztül Olaszországba tudjanak repülni. A kirepülés végrehajtására, az útvonalra, kötelező leszállásra stb. részletes utasításokat találunk. A repülőgépek fegyverzete, lőszer, valamint a fényképezőanyag — amennyiben a rejtendő gépekkel együtt nem lehetséges azokat Olaszországba vinni — a honvédség titkos alakulatainál kerül tárolásra. A repülőgépek személyzetét a legmegbízhatóbb pilótákból és vezetőkből válogatják ki és „baj esetén” ezek repülnek ki az elrejtett gépekkel. A tervezet 89 gép rejtését írja elő. (HIL. VKF. 1933 — 105.637/eln. VI. — 1. — 118-as doboz. „Repülőgépek rejtése.”)

A 10 vagon hadianyagnak Magyarországra való érkezése után a francia kormány budapesti követe az alábbi tartalmú jegyzéket adta át a külügyminiszternek és kérte annak megválaszolását:

¹⁰ „Igaz-e, hogy nemzetközi fegyverszállítmány érkezett magyar területre, akár Ausztriába irányuló, akár onnét érkező, a m. kir. kormány engedélyével vagy tudtával? Ez esetben

²⁰ Mennyi a szállított fegyverek száma és azoknak részletes felsorolása.

³⁰ Honnét származik?

⁴⁰ A feladó és a címzett neve?

⁵⁰ Milyen úton érkezett a szállítmány és milyen árat fizettek érte?

⁶⁰ A magyar kormány tudomása szerint ezeken a fegyvereken kellett volna-e átalakításnak történnie, vagy történt-e átalakítás a hirtenbergi vagy a steyeri üzemekben? Ez az átalakítás az osztrák üzemekben hogyan egyeztethető össze azzal a ténnyel, hogy a magyar kormány egyetlen üzeme van feljogosítva hadianyag megmunkálásával?

⁷⁰ Hol vannak jelenleg a fegyverek?”

A magyar kormány válasza:

„Magyarországra semmiféle fegyverszállítmány nem érkezett és a magyar kormánynak nincs közvetlen tudomása a szállítmányról, amely Ausztriába érkezett.”¹⁸

A vagonok Olaszországból Villach-on keresztül jöttek és hamis feladóként „Commendatore Giuseppe Cortese Pressia in Verona”¹⁹ volt feltüntetve; címzettként pedig a hirtenbergi fegyvergyár, amelynek tulajdonosa Mandl igazgató, aki Starhemberg osztrák herceg egyik legjobb barátja és a Heimwehr-mozgalom²⁰ fő finanszírozója volt.²¹

A fegyverszállítmányt azonban leleplezték, mivel a bresciai munkások értesítették az osztrák kommunista és szocialista pártokat a fegyverküldeményről.²²

1933. január 9-én az osztrák kormány hivatalos közleményt adott ki, amely szerint: *fegyvercsempészésről nincs szó!* A küldemény csak a régi, Ausztriából származó hadianyag volt, amely javításra szorul és javítási célokból szállították osztrák gyárakba. A kormány azért adta hozzájárulását a fegyverek behozatalához, hogy a javítási munkálatokkal munkalehetőséget adjon az osztrák gyáraknak. Ezzel az összes politikai és másfajta kombinációk elesnek, amelyeket a rendeléssel kapcsolatban felhoztak — fejeződik be a nyilatkozat.²³

A francia bécsi követ január 10-én az osztrák külügyminisztériumban barátságos formában felvilágosítást kért a fegyverszállítmány eredetéről,

¹⁸ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 72. A francia kormány jegyzéke. — A magyar kormány hivatalos nyilatkozata után Mander nevezetű angol képviselő az alsóházban megkérdezte Sir John Simon külügyminisztert, hogy az angol kormány mit szándékszik tenni, mivel kormánykörökben köztudomású, hogy a magyar kormány nyilatkozata nem volt őszinte. Az angol küügyminiszter válaszában a következőt mondta: a magyar kormány hivatalos cáfolatot adott ki. Ennél fogva nem indokolt, hogy bárminő különleges tiltakozásra vagy beavatkozásra volna szükség az angol kormány részéről. (Daily Herald, 1933. február 23.)

¹⁹ A vasúti fuvarlevélben szereplő Commendatore Giuseppe Cortese Pressia, az olasz telefonkönyvben a Pressia oldalon sehol ilyen cím nem volt található. Joggal fel kell tételeznünk, hogy egy olyan kapitalista cégnek, amely 50 vagon fegyvert szállított, mégiscsak kellett volna rendelkeznie egy telefontal.

²⁰ A Heimwehr-mozgalom legjelentősebb osztrák jobboldali katonai szervezet, amelynek feladata volt a polgári osztrák kormányzat megdöntése és a baloldali munkás szervezetek likvidálása. Nagyon jelentős olasz támogatásban részesültek mind pénzügyi, mind katonai felszerelési tárgyak tekintetében. Az olasz kormány több ezer puskát és 500 gépfegyvert küldött az osztrák Heimwehreknek. 1929-ben pedig a gr. Bethlen-kormány közvetítése útján 1 700 000 lírát (600 000 shilling) juttattak el a mozgalom vezetőinek. (OL. Küm. Res. pol. 1928 — 20. Iktatlan irat. Német nyelvű., OL. Küm. Res. pol. 1929 — 20 — [1928].)

²¹ OL. Küm. Res. pol. 1932 — 20 — ad/265. Követjelentés.

²² OL. Küm. Pol. o. 1933 — 35 — 442. Szjl. távirat.

²³ Prager Presse, 1933. január 16.

sorsáról, tartalmáról és céljáról. Az osztrák külügyminiszter válaszában kijelentette: „legális üzletről van szó, amelynél az olasz és az osztrák kormányt munkaalkalmak teremtésének óhaja vezette.”²⁴

A kisantant államok bécsi követei pedig a Dollfuss kancellárt keresték fel, szintén felvilágosítást kérve a fegyverszállítási ügyben. A csehszlovák követ kifejezte kormánya nézetét, hogy a hivatalos osztrák közlemény Prágát nem elégítette ki és az ilyen tekintélyes mennyiségű Magyarországnak szánt fegyverszállítás, mint a hirtenbergi, a szomszéd államokban jelentékeny nyugtalanságot idézett elő. A jugoszláv követ pedig azt feszegette, miért Hirtenbergben és nem Steyrben van a fegyverszállítmány, amikor a javítások kizárólagosan csak az utóbbi gyárban végezhetőek el. Dollfuss kancellár erre azt felelte: „Steyr lakossága nagy részben kommunista lévén, belső biztonsági szempontból nem találták kívánatosnak, hogy az összes fegyver huzamosabb időn át ott fekdjön.” A francia követ azt tanácsolta Dollfussnak, hogy továbbra is a „munkaalkalom nemes momentumát domborítsa ki”, mert az ügynök a párizsi sajtóban erős visszhangja van.²⁵

Az olasz kormány intencióinak megfelelően az osztrák kormány a következőképpen állította be a fegyverszállítmányt:

a) A fegyverek olasz tulajdont képeznek, régi eredetű osztrák fegyverek. Átalakítás és felújítás szempontjából Hirtenbergbe szállították. Azonban a tulajdonképpeni munkálatokat majd Steyr-ben végzik el. Hirtenberg csak átmeneti depotul szolgál, mert a steyri vasútállomást és a gyárat így akarják tehermentesíteni. A fegyverek reparációja után a küldeményt azonnal visszaszállítják Olaszországba.

b) Az a hír pedig, mintha Hirtenbergből Magyarországra fegyverek érkeztek volna, nem felel meg a valóságnak.²⁶

Az osztrák kormány konzekvensen hazudott, teljesen valótlan állításokkal igyekezett a ránehezedő veszedelmet elhárítani. Dollfuss kancellár és kormánya jól tudta, hogy sem Franciaország, sem a kisantant államok az osztrák kormány nyilatkozatában nem hisznek. Ezért Bessenyei br. bécsi magyar ügyvivőnek azt tanácsolta, hogy a magyar kormány úgy állítsa be a fegyverszállítmányt, mint kizárólagos osztrák—olasz ügyet. Az antantállamok felé pedig azt kell hangoztatni, mintha csak javítás céljából érkeztek volna Ausztriába. „Kívánatos volna — javasolta Dollfuss —, hogy a magyar kormány demontije is hangsúlyozza Magyarország érdektelenségét és a magyar sajtó erre való tekintettel lehetőleg keveset írna az ügyről.”²⁷ A magyar kormány Dollfuss kancellár intencióinak megfelelően azonnal megszüvegte választát arra az esetre, ha a francia és a kisantant államok felvilágosítást kérnének a hirtenbergi ügyről. „A magyar kormánynak auten-

²⁴ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 5057. sz. Szjl. telefonsürgöny. A bécsi m. kir. követségtől.

²⁵ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — ad/19. Szjl. távirat. Titkos.

²⁶ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 5030 sz. Szjl. telefonsürgöny. Titkos. — 1933. január 10-én Dollfuss és a bécsi olasz követ között az alábbi megegyezés jött létre: „A Hirtenbergbe szállított fegyverek olasz tulajdont képeznek, amelyek csak javítás céljából hozattak Ausztriába. Az Olaszországba való behozatalnál a fegyverek, mint olyanok lettek deklarálva és az osztrák vámhivatal által is, mint fegyverek kezeltettek. Csak egy vasúti tisztviselő adott a küldeménynek merően elővigyázatlanásgból más elnevezést a fuvarlevélben. A bécsi fővámhivatal igazgatósága a külügyi hivatal megkérdezése nélkül szabályszerűen megadta a küldeménynek a behozatali engedélyt előjegyzés mellett, annál is inkább, mert munkaalkalom lehetőségét látta fennforogni az osztrákok számára. — A fentiekre tekintettel az osztrák kormány nem tartotta magát feljogosítva a küldemény lefoglalására.” (OL. Küm. Res. pol. 1933. — 41 — 5036. sz. Szjl. távirat. Titkos.) — Amint látható, az egész ügy irányítása kimondottan az olasz kormány kezében volt. Az osztrák kormány pontosan úgy cselekedett, amint azt Róma kívánta.

²⁷ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 5034. sz. Szjl. távirat. Titkos. — A magyar sajtó, a Népszavát kivéve, teljesen agyonhallgatta a hirtenbergi ügyet és ebben Magyarország szerepét.

titkos tudomása nincsen az ügyről és ahhoz semmi köze nincsen”²⁸ — hangzik az adandó válasz.

Az angol kormány a franciák unszolására nagy nehezen rászánta magát, hogy római követe útján rosszallását fejezze ki az olasz kormányról. mivel Olaszország olyan államoknak szállít fegyvert, amelyek a békeszerződések értelmében külföldről fegyvereket nem vásárolhatnak. Graham római angol követ Suvich külügyi államtitkár előtt a következőket jelentette ki: Ausztriának nincs joga olyan gyárakat tartani, amelyek alkalmasak fegyverek átalakítására. Közölte továbbá azt is, hogy Hirtenbergbe Olaszországból repülőgépeket, gépfegyvereket és egyéb más hadianyagot szállítottak és ezek olyan állapotban vannak, amelyek javításra nem szorulnak. Suvich visszautasította az angol kormány állításait és egyben közölte, hogy a „szállítás teljesen magánjellegű és az olasz kormány csak javítás céljából magáncég által történt puska szállításról tud.”²⁹

Az olasz kormány Suvich közlését túlmenően még fontosnak tartotta, hogy maga Mussolini nyugtassa meg az angol kormányt Olaszországnak a fegyverszállításban betöltött szerepéről. Colonna Don Ascamio budapesti olasz követ a magyar kormány tudomására hozta annak a jegyzéknek a tartalmát, amelyet Mussolini az angol kormányhoz intézett. A jegyzék leszögezi: A Szt. germaini „békeszerződés értelmében Ausztriának ugyan nincs joga fegyvereket behozni, de elvitathatatlan joga van arra, hogy fegyvereket bebocsásson abból a célból, hogy azok valamely ausztriai gyárban kijavíttassanak, azután pedig visszaszállíttassanak oda, ahonnet jöttek” Ugyanakkor Mussolini közölte azt is, hogy a fegyverek egy részét már visszaszállították Olaszországba és reméli az ügyet ily módon elintéztnek lehet tekinteni.³⁰ Ami pedig a fegyverek visszaszállítását illeti; valójában az osztrák kormány Hirtenbergből néhány vagon ócsakavasat Veronába visszaszállított, már a fegyverek helyett. A Hirtenbergben őrzött fegyverek egy részét ugyanakkor titokban a magyar határhoz közel fekvő Ebersdorfba deponálták, hogy onnét már könnyebben lehessen majd azokat Magyarországra eljuttatni³¹ — jelenti Nelky bécsi magyar követ. A fasiszta olasz kormány — hasonlóan az osztrák kormányhoz — hazug állítások sorozatával igyekezett a számára is kellemetlen „incidenst” zökkenőmentesen elsimítani, annál is inkább, mert hiszen „bűntársak vagyunk”³² — jelentette ki Buti, az olasz Külügyminisztérium politikai igazgatója, Hóry András római magyar követ előtt.

Mivel a fegyverek továbbra is osztrák területen maradtak, ez a helyzet az osztrák kormányra nézve rendkívül terhes volt, mert bekövetkezhetett, hogy a kisantant a Nemzetek Szövetségétől az investigáció elrendelését fogja kérni, ami kétségtelenül Hirtenberget is érintette volna. Ennek elkerülése céljából az osztrák hivatalos körök igyekeztek gyorsan megszabadulni a számukra kellemetlen szállítmánytól és Peter osztrák államtitkár Dollfuss kancellár nevében közölte a bécsi magyar követtel, hogy a hadianyag tárolása Hirtenbergben és egyéb más helyeken tovább már nem lehetséges. Javasolta, hogy a hadianyag egy részét vagy Olaszországba, vagy Magyar-

²⁸ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 63.

²⁹ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 75. Szjl. Távirat. Titkos.

³⁰ OL. Küm. Pol. o. 1933 — 35 — 524. Napjelentés. 1933. III. 21. — Az olasz kormány a hirtenbergi ügyvel kapcsolatban követségeivel tájékoztatás céljából közölte: „A fegyverek magánfél küldeményei Ausztriába. Ausztriának joga volt ezeket reparatúra céljából átvenni. Ha ezek avatatlan kezekbe kerültek, az csak visszaélés lehet. Az olasz és a magyar kormányoknak ehhez semmi köze sincsen.” (OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 69.)

³¹ OL. Küm. Pol. o. 1933 — 35 — 1929. Követjelentés. Titkos.

³² OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 34. Szjl. távirat. Szig. titkos.

országba kell küldeni.³³ A római osztrák követ hasonló értelemben lépett fel az olasz kormánynál, kérve a fegyverszállítmány visszarendelését. Suvich államtitkár az osztrák kérelemre „határozott nemmel felelt” — jelenti a római magyar követ.³⁴

Az osztrák kormány most már nagyon kényes helyzetbe került. Egyrésztől, mert Mussolini nem engedélyezte a fegyverek visszaszállítását, másrésztől pedig a kisantant és Franciaország kormányai szorgalmazták a fegyvereknek azonnal Ausztriából történő kivitelét. Ebben a szorult állapotban Dollfuss kancellár állítólag a bécsi francia és csehszlovák követek előtt olyan kijelentést tett, hogy a szállítmányt Olaszország ténylegesen Magyarországnak szánta és abból 10 vagon fegyvert már magyar területre csempészték. E hír vétele után Gömbös miniszterelnök azonnal utasította a római magyar követet, hogy kérjen kihallgatást az olasz kormányfőnél és kérje őt a „francia és a cseh akció megghiúsítására...” Úgyisintén a bécsi magyar követet is felszólította, hogy „Dollfussal szemben, aki a fentiek szerint kétszínű, igen erélyesen lépjen fel.”³⁵ Mussolini kormánya Dollfuss állítólagos közlését nem tartotta valószínűnek, mert „az intelligens osztrák kancellárról aligha tehető fel, hogy indiszkréciót követett volna el — közölte Suvich Hóry követtel — másrészt azért sem, mert ezáltal inkább nehezíti pozícióját.”³⁶ Hogy Dollfuss követett-e el indiszkréciót, vagy nem, arra vonatkozóan nincs pontos adatunk. Azonban tény, hogy 1933. január 10-én Mandl a hirtenbergi gyár igazgatója Dollfuss kancellár jóváhagyásával útnak indította a fegyvereket Magyarországra. „Ehhez képest — jelenti Bessenyei bécsi ügyvivő — 1933. január 10-én — ma délután 3 óra óta a szállítmányok fedezet mellett útnak indultak. Itteni külügy ezt a fordulatot nagy aggodalommal szemléli, úgy bel- mint külpolitikai szempontból.”³⁷ A titokban elindított szállítmányról azonban a francia és az angol kormány azonnal tudomást szerzett. Dollfuss kancellárhoz a hadianyag elindítása után azonos szövegeű jegyzéket intéztek. A jegyzék kérdései és az osztrák kormány válaszai:³⁸

¹⁰ „A küldemény továbbszállítása az osztrák kormány beleegyezésével és tudtával történt-e?”

ad. 1. A küldemény továbbszállítása az illetékes vámhatóságok engedélyével történt. Sem a szövetségi kancellárnak, sem a szövetségi kormánynak nem volt róla tudomása.

²⁰ A szállított fegyverek száma és részletezése.

ad. 2. Kb. 50 000 fegyverről és kb. 200 automata fegyverről van szó, amelyek a volt osztrák—magyar hadseregtől olasz részről zsákmányolt készletből származnak.

³⁰ A küldemény feladási helye és a feladó neve?

ad. 3. Comm. Giuseppe Cortese Bresciában. Feladási helye: Brescia.

⁴⁰ A címzett neve, a szállítás eddig útvonala és a kifizetett díjak? Igaz-e, hogy a fegyvereket Magyarországnak szánták?

³³ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 61. Szjl. távirat. Titkos.

³⁴ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 62. Szjl. távirat. Titkos.

³⁵ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 65. Szjl. távirat. Titkos.

³⁶ OL. Küm. Res. Pol. 1933 — 41 — 62. Szjl. távirat. Titkos.

³⁷ OL. Küm. Res. Pol. 1933 — 41 — 19. Szjl. távirat. Szig. titkos.

³⁸ Mielőtt az osztrák kormány a francia—angol jegyzékre a választ közölte volna, előre értesítette a magyar kormányt az előkészítés alatt álló válasz tartalmáról. Az angol—francia demarschéra adandó válasz elkészítését megnehezítette az a tény, hogy az elküldött fegyverek száma és minősége a szállítóleveleken fel voltak tüntetve. Ezt pedig az osztrák kormány el kívánta titkolni. Ezért arra az elhatározásra jutottak, hogy a fegyverek számát, eltekintve az eredeti mennyiséstől, csak 50 000 db-ban fogják majd megállapítani. (OL. Küm. Res. pol. 1933 41 — 78. Szjl. távirat. Titkos. — Lásd még: OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 99. Szjl. távirat. Titkos.)

ad. 4. A címzett a hirtenbergi tölténygyár, illetve a Steyr-Soluthurn. A. G., Steyr-ben. A szállítás útja: Brescia-Cancandid—Lienz—Enzesfeld, illetve Steyr. A kifizetett szállítmányozási díj a fegyverszállítmányra kitűzött díj volt... A hatóságok előtt nem ismeretes, hogy ezeket a fegyverszállítmányokat Magyarországnak szánták.

5⁰ Szándékukban állott-e, hogy ezeket a fegyvereket vagy azoknak egy részét Hirtenbergben vagy Steyr-művekben ismét használható állapotba tegyék, és ha ez így van, akkor az hogyan egyeztethető össze azzal a ténnyel, hogy ezeknek a gyáraknak nem szabad hadianyaggal foglalkozniuk?

ad. 4. A címzett a hirtenbergi tölténygyár, illetve a Steyr-Solothurn A. állapotban, ahogy Ausztriába kerültek, teljesen használhatatlanok voltak — olyan munkálatokat végrehajtani, amelyek a töltőtér rozsdamentesítésére és meghosszabbítására szorítkoznak... A békeszerződés határozatával az ilyen javítási munkálatok végrehajtása teljesen összeegyeztethető,³⁹ mert ezeknek a javító munkálatoknak a vállalása tisztán kereskedelmi megfontolásokból történt és a munka elvégzéséhez nincs szükség semmi olyan be rendezésre, amely a békeszerződés aláírása után tiltva lenne.

6⁰ Hol vannak jelenleg a fegyverek?

ad. 6. A fegyverek részben Hirtenbergben, részben Steyr-ben vannak.”⁴⁰

A magyar kormány számára a 4. pont megválaszolásának mikéntje volt a lényegbevágó. Ha az osztrák kormány nyíltan bevallja, hogy a fegyverek egy részét már átszállították Magyarországra, akkor a kisantant a Nemzetek Szövetségénél keresztül viszi az investigáció azonnali elrendelését. Ennek elhárítása érdekében a magyar kormány bécsi követe útján felkérte Dollfuss kancellárt a 4. pont nemleges megválaszolására. Kánya Kálmán külügyminiszternek a bécsi magyar követhoz intézett táviratában ez áll: „...konkrét ígéretet kérjen. Közölje, hogy a magyar kormánynak csak a kancellár és kormányának állása lebeg szeme előtt és mindent meg akar tenni a velük szemben barátságos viselkedést tanúsított kancellár érdekében.”⁴¹ Hasonló utasítást kapott a római követ is: „...kérdje fel az olasz kormányt, hasson oda, hogy a 4. pont megválaszolásánál Magyarország ne árultassék el, miután a fegyverek szállítása ide úgysem bizonyítható.”⁴²

Dollfuss kancellár a minimális polgári erkölcsökkel sem rendelkező, álhatalosan kétszínű, hazudozó államférfiú. Eleget tett a magyar és az olasz kéréseknek. Noha a kisantantnak tudomása volt arról, hogy 10 vagonnak megfelelő több tízezer db fegyvert a Heimwehr kisérete mellett Magyarországra hoztak. Sőt Klingensbachnál a szállítmányt egyes vámtisztek felbontották és értesítették a bécsi szociáldemokrata párt központját a szállítmányról, az autók rendszámáról stb. A szociáldemokrata párt Dollfuss tudomására hozta a fegyvercsempészség tényét, ennek ellenére Peter államtitkár közölte Nelky magyar követtel: „...az osztrák válasz az lesz, hogy

³⁹ Az osztrák és az olasz kormányok a fegyverszállítást úgy állították be, hogy azt javítás céljából küldték Ausztriába, ezzel nem sértették meg a St. gemaini békeszerződés 132. és 134. cikkét. E cikkek tartalma azonosak a trianoni békeszerződés 118. cikkében foglalt rendelkezéssel, amely kimondja, hogy mindennemű hadianyag bevétele Magyarországra tiltott és ugyanez áll minden külföldi rendeltetésű fegyver, lőszer stb. gyártására, kivételére.

Ausztriába külföldről fegyvert bevinni tehát tiltott volt! Az osztrák fegyvergyárak el tudták látni fegyverrel azt a hadsereget, amelyet a békeszerződés értelmében az osztrák állam tarthatott. Tehát még csak ez sem lehetett indok az idegen fegyverek beengedésére. Igen, fegyverek javítása is tiltott volt és a javítás nem „kereskedelmi megfontolásokból történt”, mint ahogy azt az osztrák kormány állította. Ausztriának mindennemű tranzitálását is kötelessége volt osztrák területen megakadályozni. Az osztrák kormány azonban nem ezt tette. Tudatosan vállalta a St. gemaini békeszerződés megszegését.

⁴⁰ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — Melléklet a 11/pol. — 1933. számhoz. Francia—angol intervenció az osztrák kormánytól a hirtenbergi ügyben. A fegyver német szövegű.

⁴¹ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 101. Szejl, távirat. Titkos.

⁴² OL. Küm. Res. pol. Lásd az előbbi tételszám alatt. Szejl, távirat. Titkos.

a kormánynak nincs tudomása, esetleg hozzáteszi, amennyiben valami mégis átjutott volna a magyar határon, az csak magánszemélyek csempészése útján történt.”⁴³

Az angol és a francia kormány azonban nem fogadta el az osztrák kormány közléseit a transit és a fegyverjavításra vonatkozólag, hanem újból felhívták a kancellárt a következő intézkedések megtételére:

a) az osztrák kormány Hirtenberg és Steyrben levő összes fegyvereknek a feladó állomásra visszaküldéséről gondoskodik;

b) ha a fenti eljárás a feladó ellenkezésén meghiusulna, az osztrák kormány a fegyvereket semmisítse meg;

c) akár az első, akár a második eset következik be, az osztrák közegeknek eskü alatti deklarációval kell igazolni feladatuk ilyen irányú elvégzését;

d) az osztrák kormány indítson vizsgálatot annak megállapítására, hogy a fegyverek egy része nem lépte-e át a magyar határt. A vizsgálat pozitív eredménye esetén Magyarországra küldött fegyverek számát állapítsa meg és a vizsgálat eredményéről pedig informálja a francia és az angol kormányt.

e) A fenti intézkedések végrehajtására két heti határidőt szabott a jegyzék. A francia követ külön kiemelte; kormányának jelen lépése⁴⁴ nem érinti bármely kormánynak azon jogát, hogy az incidenst a Nemzetek Szövetsége elé vigye.

Peter osztrák államtitkár szerint a jegyzék nyilvánosságra kerülése az osztrák kormány állását teljesen megrendítette volna. Az államtitkár Nelky követ előtt úgy nyilatkozott, hogy az „egész szállítmány visszaállításában látja az egyedüli megoldást, mert a francia kormány, amely a szocialista párt támogatására van szorulva, most már kifejezetten junktimba hozta az ügy sima elintézését a lausannei kölcsön folyósításával.” Nelky követ megjegyzi jelentésében, hogy nézete szerint „az osztrák kormány részint a belpolitikai helyzet miatt szorult helyzetben van és ebből való kimentésére, valamint annak megakadályozására, hogy az ügybe Magyarország is bevonassék, az olasz kormány megértő és energikus eljárására volna szükség.”⁴⁵

Az olasz kormány azonban már csak presztizs okokból sem kívánta a fegyverek visszahozását Olaszországba. Amikor az angol és francia követek Rómában felkérték az olasz kormányt a hirtenbergi hadianyag visszaszállítására, Suvich⁴⁶ külügyi államtitkártól a következő választ kapták: „... kívánatos volna a hirtenbergi ügy helyett Jugoszláviával foglalkozni, ahol tavaszra háborút készítenek elő.”⁴⁷

Az osztrák kormány nemcsak az investgációtól való félelme miatt sürgette a fegyverek visszaszállítását, hanem a francia és az angol kölcsönök folyósítása miatt is. Ebben az időben folytak ugyanis tárgyalások osztrák részről a francia és az angol kormánnyal megfelelő összegű kölcsön felvétele érdekében. Főleg Franciaország követelt biztosítékot, hogy az osztrák

⁴³ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 112. Szjl. távirat. Titkos.

⁴⁴ A francia baloldali közvélemény és a haladó pártok erősen követelték a francia kormánytól, hogy erélyesen lépjen fel az olasz és a magyar fasizmus mesterkedései ellen. A fegyverek azonnali visszaszállítását követelték. (Lásd le Matin. 1933. február 18. — A francia kormánynak tehát tekintettel kellett lenni az országa közvéleményére és ezért is szorgalmazta a fegyverek visszaszállítását.

⁴⁵ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 101. Szjl. távirat. Titkos.

⁴⁶ Suvich külügyi államtitkár az angol és a francia nagykövetek előtt még azt is kijelentette, hogy a kérdéses fegyvereket az olasz hadsereg zsákmányolta az első világháborúban az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregétől. E fegyvereket egy olasz kereskedő küldte javítás céljából Ausztriába. (Lásd: Neue Freie Presse, 1933. január 31.)

⁴⁷ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 101. Szjl. távirat. Titkos.

kormány legyen lojális a vállalt nemzetközi kötelezettségek teljesítése tekintetében, és ne támogasson olyan államokat, amelyek háborút akarnak. A francia kormány a kölcsön folyósítását ellenben csak olyan feltételek mellett volt hajlandó megadni, ha a francia jegyzékben foglalt pontoknak az osztrák kormány eleget tesz.⁴⁸ Az osztrák kormány előtt tehát két lehetőség állt; vagy bevallja a fegyverek szállításának eredeti célját; de azt nem tehetné, mert ő is érdekelve volt a hadianyag bizonyos részében; vagy megsemmisíti, de ezt Olaszországgal szemben nem merete megcselekedni.⁴⁹ Nem maradt hátra más, mint a megvesztegetés eszközéhez való fordulás.

Az osztrák kormány a magyar kormánnyal egyetértésben megbízta Seefehlner Egont, az *Osztrák Szövetségi Vasutak* igazgatóját, hogy folytasson tárgyalásokat Berthold Königgel, az osztrák vasutások szociáldemokrata szakszervezetének titkárával, hogy még a Hirtenbergben tárolt fegyvereket segítsen Magyarországra szállítani oly módon, hogy a fegyverekkel megrakott vagonokat „üres vagon” jelzéssel indítsák el; ugyanakkor pedig „fegyverek” jelzéssel ellátott üres vagonokat küldjenek Olaszországba. Seefehlner 150 000 schillinget ajánlott fel az akció eredményes lebonyolítása esérére. König az ajánlatot visszautasította és a tárgyalásról beszámolt a szociáldemokrata párt központi bizottságának. A párt vezetői azonnal tiltakoztak Dollfuss kancellárnál a megvesztegetési kísérlet miatt. A kancellár Seefehlner ajánlatát „örült kísérletnek” minősítette — noha ő is tudott az akcióról —, azonnal szabadságot és „vizsgálatot” rendelt el.

A tényállást Nelky követ jelentette Kánya Kálmánnak. A követ jelentéséből még azt is megtudjuk, hogy Seefehlnerrel a hirtenbergi fegyverek átcsempészése tárgyában a magyar kormány részéről a bécsi magyar katonai attasé és Tamási nevezetű ezredes tárgyalt.⁵⁰

Az Osztrák Szociáldemokrata Párt leleplezésével kapcsolatban előállott új helyzetre való tekintettel Gömbös Gyula miniszterelnök Hóry római követhöz intézett utasításában a leghatározottabban kéri az olasz kormányt: „... legalábbis a Hirtenbergben levő fegyverek minél előbb Olaszországba szállíttassanak vissza”, ami „a szociáldemokrata párt leleplezéseit eklatáns módon megcáfolná.”⁵¹ Hóry követ Suvich külügyi államtitkárral közölte a magyar kormány kérelmét, mire az államtitkár azt felelte, hogy szerinte „az összes hirtenbergi fegyverek azonnali visszaszállítása ijedségünket dokumentálná és ennél fogva helyesebbnek tartaná, ha a visszaszállítás részletekben, gyors tempóban, de az eredeti tervek szerint történnék.” Suvich „az

⁴⁸ A francia kormány bécsi követe útján közölte Dollfuss kancellárral, hogy az osztrák kölcsön francia részének kibocsátását ahhoz a feltételhez kötik, ha a hirtenbergi hadianyagot teljes egészében visszaküldik Olaszországba. Az angol kormány is csak akkor járult hozzá az osztrák kölcsön folyósításához, ha a francia kormány követelését Ausztria teljesíti. (OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 184. Telefonszámjelsürgöny. Titkos.)

⁴⁹ Biancheri népszövetségi olasz delegátus Pelényi János előtt bírálta kormánya álláspontját, mivel a hadianyagnak Olaszországba való visszaszállítását nem engedélyezte. Biancheri szerint ez „Magyarország helyzetét nagyon megnehezíti, és ami a világközvéleményben még kedvezőtlen visszahatásokra fog alkalmat adni.” (OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — ad/109. Szjl. távirat.)

⁵⁰ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 127. Szjl. telefonsürgöny. Szig. titkos. — Lásd még: Neues Wiener Extrablatt, 1933. február 23. — Amikor a jugoszláv kormány bizalmas úton tudomást szerzett arról, hogy König a 150 000 shillinget nem fogadta el, a jugoszláv közoktatásiügyi miniszter javasolta a szabadkai jogi fakultás tanácsának, hogy Königit, valamint az osztrák vasutások szakszervezete elnökségét javasolja a Nobel-békedíjra. A jogi fakultás ilyen határozatot is hozott, mely szerint König és társai kiérdemlik a Nobel-békedíjat, mert megakadályozták a hirtenbergi fegyverek csempészését azáltal, hogy a felajánlott 150 000 shillinget nem fogadták el. (Lásd: Avala, 1933. július 27. sz.; OL. Küm. Pol. o. 1933 — 35 — 2202. sz. Követjelentés.)

A Seefehlner megvesztegetési akció kipattanása után illetékes magyar helyen felhatalmazták a „Magyar Távirati Irodát” annak megállapítására, hogy a magyar kormány erről a „fantasztikus tervről” semminéven nevezendő tudomással nem bír.” (Népszava, 1933. február 24.)

⁵¹ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 128. Szjl. távirat. Titkos.

eredeti terv" alatt az ócsavas-szállítmányt értette a fegyverek helyett. Hóry követ Butival is tárgyalta a kérdéses ügyben, aki ama nézetének adott kifejezést, nem hiszi, hogy Mussolini feladná a fegyverek ügyében az eredeti álláspontját. Nem hisz a fegyverek visszaszállítása lehetőségében.⁵² Mussolini valójában nem engedélyezte a fegyverek visszaszállítását, mert az angol kormány a kérdés gyors elintézésén fáradozott, anélkül, hogy az olasz kormány erre felkérte volna.⁵³

Colonna budapesti olasz követ Kánya Kálmánt tájékoztatta, hogy Sir John Simon angol külügyminiszter, az olasz miniszterelnöknek a hirtenbergi ügygel kapcsolatos álláspontját teljesen magáévá tette, azaz elismerte, hogy „Ausztria nem járt el illegálisan, amikor reparáció (kaliber-megváltoztatás) céljából engedett be fegyvereket, amelyeket a reparációk befejezése után visszaszállított Olaszországba.” Az angol kormány az osztrák kormányhoz intézett jegyzékében foglalt eskütől és a kéthetes határidőtől is eltekintett. „Ehelyett megelegszik azzal, hogy a visszaszállítás vámhatósági bizonylattal igazoltassék. Az angol külügyi államtitkár ezenfelül megígérte, hogy igyekezni fog Franciaországot ennek az álláspontnak megnyerni.” Colonna követ ezzel a hirtenbergi ügyet lezártak jelezte.⁵⁴

Az angol kormány bizonyult a legengedékenyebbnek az ügy elsimítása terén. Noha az angolok nagyon jól tudták, hogy a hirtenbergi fegyverek egy részét és az olasz repülőgépeket Magyarországra szállították. Hory András előtt a római angol követ el is ismerte és megjegyezte: a magyar kormánynak „igazán lehetett volna ezzel még egy ideig várnia.”⁵⁵

Az angol kormánykörökben az a vélemény alakult ki, hogy Angliának „nincs ideje” ezzel a „jelentéktelen” ügygel foglalkozni; van az angol kormánynak éppen elég tennivalója a lázadó gyarmataival. A „Daily Herald” ezért írta, hogy az angol diplomácia „erőfeszítései” a hirtenbergi ügy békés elintézésére irányulnak.⁵⁶ A legsúlyentelenebb kijelentést Sir John Simon külügyminiszter tette az angol alsóházban, amikor bejelentette: az Ausztrián át irányított fegyverszállítmányok ügyét „barátságosan elintéztük Olaszországgal.” Közölte, hogy megjelent nála Grandi londoni olasz nagykövet és tudatta vele: az olasz kormány hozzájárult az Ausztriában tárolt fegyverek visszaszállításához, azzal a feltétellel, hogy a hirtenbergi gyár pontosan betartja a szerződésben vállalat kötelezettségét, hogy a fegyvereket kijavított állapotban adja vissza. Azt is mondta még Grandi, hogy a fegyverek egy részét már vissza is küldték Olaszországba. Az angol külügyminiszter ezzel fejezte be beszédét: „... az angol kormány reméli, hogy az olasz kormány ezen nyilatkozatát valamennyi érdekelt fél tudomásul veszi”⁵⁷ és ezzel az egész hirtenbergi ügy lezárul.⁵⁸ Az angol kormány álláspontja végezetül is eldöntötte az ügy további sorsát. Az olasz kormány ezek után tisztában volt azzal, hogy a kérdés a Nemzetek Szövetségének Tanácsa elé nem fog kerülni.

Ellenben a kisantant államok úgy határoztak, hogy a hirtenbergi ügyet a Nemzetek Szövetségének Tanácsa elé viszi. Benes külügyminiszter 1933 januárjában az olasz kormányhoz intézett üzenetében kijelentette, amint az olaszok több szállítmányt Magyarországra nem küldenek, úgy a Hirtenberg-

⁵² OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 131. Szjl. távirat. Szig. titkos.

⁵³ OL. Küm. Pol. o. 1933 — 35 — 251. Szjl. távirat.

⁵⁴ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 124. Napjelenés, 1933. II. 22.

⁵⁵ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — ad/131. Szjl. távirat. Szig. bizalmas.

⁵⁶ Daily Herald, 1933. február 18.

⁵⁷ Sir John Simon beszédének ezt a részét a francia kormánynak szánta, mivel Grandi követnek megígérte, hogy a franciákat az angol álláspontra fogja bírni — azaz ők se fonszírozák már tovább a hirtenbergi fegyverek sorsát.

⁵⁸ Manchester Guardian, 1933. február 21.

gel kapcsolatos esetleges Népszövetség előtti kisanant akciótól el fognak tekinteni. Az olasz kormány természetesen a kérésre nem reagált,⁵⁹ de Benes üzenete után azonnal értesítette a Népszövetség főmegbízottját, Aloisi bárót, hogy Drummond főtitkárnál érje el az ügy tanács elé való kerülésének elutasítását.⁶⁰

Népszövetségi körökben az olasz diplomácia azon fáradozott, hogy a tanácsi tárgyalás helyett a leszerelési konferencián vizsgálják ki a fegyverszállítás ügyét, mert ott a kérdést el lehetett sülyeszteni.⁶¹ Pelényi János egyik genfi jelentéséből kitűnik, hogy Drummond főtitkár Benes külügyminisztert az olasz terveknek megfelelően igyekezett lebeszélni arról, hogy az incidenst a tanács elé viszik, és a főtitkárság nagy nyomást gyakorolt ennek érdekében a kisananttra.⁶²

A kisanant állandó tanácsának titkársága minden diplomáciai nyomás ellenére 1933. március 1-én a Nemzetek Szövetsége főtitkárához a tanács tagjainak felvilágosítása céljából levelet és dokumentumot terjesztett elő.⁶³ Angol nyomásra azonban a tanács a beadvánnyal nem foglalkozott. A Nemzetek Szövetségének Tanácsát ugyanis elsősorban ebben az időben a mandzsúriai kérdés és a háborús tartozások ügye érdekelte. Másrészt pedig Olaszországra való tekintettel nem kívántak az affaire-ből még nagyobb komplikációt csinálni. Különben is Olaszország pontosan ebben az időszakban javasolta Angliának, Franciaországnak és Németországnak, hogy kössenek négyhatalmi egyezményt az együttműködésre és a béke megóvására. Főleg Anglia közeledett Olaszországhoz és így teljesen érthető, hogy nem kívánták a hirtenbergi ügyet felszínre tartani és Olaszországot pellengérré állítani. Ezért az angol kormány tudomására hozta a kisanantnak, hogy a hirtenbergi ügyből tanács előtti tárgyalás nem lesz, de a tanács figyelmét felhívhatják magára a fegyverszállítás tényére, Olaszország megemlítésének elhagyásával.⁶⁴ Ilyen értelemben azután a hirtenbergi fegyverszállítás ügye felett napirendre tértek. A fegyverek jelentős része azonban továbbra is elrejtve Ausztriában maradt. Ezekkel a fegyverekkel provokálták ki 1934 februárjában a Heimwehrek Bécsben a polgárháborút a „vörös Bécs”, azaz a munkásszervezetek megsemmisítése érdekében. Azt az ellenforradalmi megmozdulást, amelyet 1929-ben Olaszország és Magyarország követelésére a Heimwehr nem tudott véghez vinni, azt 1934 februárjában végrehajtotta. A szociáldemokrata és a kommunista pártot az ellenforradalom győzelme következtében Dollfuss betiltotta. A parlamentet is „megtisztították” a baloldali elemektől. A „vörös Bécs” megszűnt létezni. Az olasz és a magyar kormány, habár késve, de mégis elérte célját. Ausztriában most már nem kellett a baloldaltól tartaniuk. Most már az osztrák kormányt teljesen Mussolini dirigálta, és a fegyverszállítások is zavartalanul indulhattak meg Ausztrián át Magyarországra.

Az 1934 februári ellenforradalom után Gömbös Gyula miniszterelnököt Dollfusztól a hirtenbergi fegyverek azonnali szállítását követelte. Bessenyei bárónak küldött utasításában Gömbös leszögezi, hogy az Ausztriában levő magyar fegyvereket az osztrák kormány indíttassa útnak, mivel „a marxista forradalom leverése s a szocialista befolyás várható teljes eliminálása után ennek számbajövő akadálya nem lehet. Azon nem várt esetre — szögezi le

⁵⁹ OL. Küm. Pol. o. 1933. — 35 — ad/351. Szjl. távirat.

⁶⁰ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 58. Szjl. távirat.

⁶¹ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 50. Szjl. távirat.

⁶² OL. Küm. Pol. o. 1933 — 35 — 324. Szjl. távirat.

⁶³ S. d. N. C. 1933. IX. (C.P.C.) Importation d'armes en Autriche. Communication du Secrétaire du Conseil permanent de la Petite Entente.

⁶⁴ OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 37. Szjl. távirat.

Gömbös —, ha a kérdéses fegyverek hozzánk való továbbítása mégis kiptannák, azt az álláspontot foglaljuk el, hogy azokat a most likvidált forradalom leverésére kölcsönöztük az osztrák kormánynak.”⁶⁵

Bessenyei Dollfuss kancellárnál előadta a magyar kérelmet. A kancellár azonban még nem tartotta tanácsosnak a fegyvereket Magyarországra küldeni, mert meggyőződése szerint „a vörösök, kik legyőzve ugyan igen, de megsemmisítve nincsenek, legrövidebb idő alatt nyomára jönnének a fegyverszállításoknak és propagandát indítanának az osztrák kormány ellen.” Ha kiderülne az ügy „ő, Dollfuss a lehető legkényesebb helyzetbe kerülne az angol és a francia követségekkel szemben, kiknek ismételten kijelentette, hogy a szóban forgó hadianyag visszament Olaszországba és kik őt most szőszegéssel, illetve megtévesztéssel vádolnák.” Javasolta Gömbös Gyula miniszterelnöknek, hogy a szállítások ügyét a jövőben megtartandó római hármass találkozás időpontjára halasszák el, aholis a kérdést véglegesen elintézzhetik.⁶⁶

A hirtenbergi fegyverek ügyét véglegesen 1934. március 15-én a Pallazo Veneziában tartott hármass kormányfői megbeszélés rendezte el. Mussolini, Dollfuss és Gömbös Gyula megegyeztek abban, hogy a hirtenbergi szállítmányból még Ausztriában maradt 84 000 db fegyver és 960 géppuska felét, azaz 42 000 puskát és 490 géppuskát Magyarországra szállítanak. 25 000 fegyvert és 490 géppuskát azonnal útnak indítanak, a többit pedig egy éven belül.⁶⁷

A fegyverek így azután Heimwehr kíséret fedezete mellett Magyarországra érkeztek. 1934 decemberében ugyanis Mussolini 25 000 puskát és 32 db ágyút is a magyar kormány rendelkezésére bocsátott.⁶⁸ Villáni báró római követ közölte Mussolinival, hogy a magyar kormány kész 1 millió katonát kiállítani és konfliktus esetén az olasz kormányt támogatni, de ehhez Olaszország teljes támogatására van szükség a felszerelést illetően.⁶⁹

A magyar kormány azonban nemcsak Olaszországból szerezte be a fegyvereket, hanem a hirtenbergi gyártól is jelentős mennyiségű hadianyagot vásárolt. Az osztrák kormány támogatásával a hirtenbergi gyár igazgatója a magyar kormánnyal titokban szerződést kötött Budapesten fegyverek szállítására.⁷⁰ A magyar Honvédelmi Minisztérium, továbbá a svájci solothurni fegyvergyárral is szerződéses viszonyban állt. 1932-ben 3000 db golyószóró leszállítására kötött a magyar kormány egyezményt a nevezett gyár igaz-

⁶⁵ OL. Küm. Res. pol. 1934 — 41 — 62. Szjl. távirat. Titkos.

⁶⁶ OL. Küm. Res. pol. 1934 — 41 — 30. Követjelentés. Titkos. — Annak ellenére, hogy Dollfuss a fegyvereket visszatartotta, a szállítás kisebb részletekben titokban folyt tovább. Így pl.: a Gráz melletti Thalerhof-i repülőtérről 1934 áprilisában 14 db olasz hadirepülőgép indult el Magyarországra. Peter államtitkár Bessenyei báró előtt a szállításról úgy nyilatkozott, hogy az olasz kormány az osztrákokat „állandóan mindenféle katonai és fegyverszállítási kalandba lovalják bele és azután, ha baj keletkezik a dologból, cserben hagyják őket.” (OL. Küm. Res. pol. 1934 — 41 — 149. Követjelentés. Szjl. titkos.)

⁶⁷ „Es wurde in der sogenannten Hirtenberger-Waffenfrage der Beschluss gefasst, dass von den in Österreich befindlichen 84 000 Gewehren und 960. Maschinengewehren die Hälfte, das sind 42 000 Gewehre und 490 M. C. Ungarn zu übergebens sind; und zwar 25 000 Gewehre und die 490 M. G. sofort, der Rest binnen einem Jahre.” (OL. Küm. 1934 — 67/a — Aufzeichnung. Über die Konversation politischer Natur am 15. März 1934 in der Palazzo Venezia. Besprechung zwischen Mussolini, Dollfuss und den ungarischen Ministerpräsidenten.)

⁶⁸ A magyar vezérkar a hirtenbergi ügy teljes lezárása után, 1933. november 16-án Gömbös Gyula elnöklése alatt értekezletet tartott, ahol megtárgyalták az olasz, osztrák, német és magyar kormányok közötti összeműködést fegyver-, lőszervásárlás tekintetében. Olasz–magyar lőszer és fegyver együttműködés érdekében olyan határozat született, hogy a jövőben az olasz kormány több ágyút, fegyvert és lőszerrel küldjön a fejlesztés alatt álló magyar hadsereg számára. A 25 000 db fegyver és a 32 db ágyú, ennek a szoros fegyver együttműködésnek volt újabb bizonyítéka. (HIL. VKF. 1933 — 9261/Hr. — VI. 1 — 118-as doboz. „Fegyverzet és lőszer tekintetében együttműködés Ausztriával, Németországgal és Olaszországgal.”)

⁶⁹ OL. Küm. Res. pol. 1934 — 23 — 682. Követjelentés. Titkos.

⁷⁰ OL. Küm. Res. pol. 1935 — 41 — 648. Követjelentés. Szjl. bizalmas.

gatójával. A Honvédelmi Minisztérium a fegyverekért való fizetést svájci frankban vállalta havi 100 000 frankos tételekben.⁷¹

A magyar kormány és a magyar politikusok tisztában voltak azzal, hogy az „Igazságot Magyarországnak” hirdető politika csak fegyverrel, azaz háború útján valósítható meg. A nagy „nemzeti” célkitűzés elérését — „Nagy-Magyarországot” — vérrel és vassal kívánták megteremteni. Ezért volt szükség a titkos fegyverszállításokra. Moór Gyula a magyar nemzet elé azt a perspektívát állította, hogy jövője attól függ; tud-e a magyarság katonai erőben „annyi súlyt vetni a világtörténelemnek nagy mérlegébe, hogy könnyűnek nem, hanem ezeréves dicsőséges multunk folytatására érdemesnek találtsunk.”⁷² Gr. Bethlen István és Gömbös Gyula kormánya azonban a dollármilliók segítségével a magyar hadsereget, legalábbis a felszerelés tekintetében, Európa egyik legrosszabbul felszerelt hadseregévé tették. Az olasz fasiszta kormánytól megvett fegyverek ugyanis sok tekintetben már elavultnak bizonyultak.

Nagyon jellemző, hogy a magyar nemzetközi jogi irodalom számára sem a szentgotthárdi ügy, sem a hirtenbergi fegyverszállítás nem okozott problémát. Még csak elvétve sem találkozunk az ügy negatív vagy pozitív bírálatával, noha ez akkor nem éppen a jelentéktelen nemzetközi jogi kérdések közé tartozott. Érezték, hogy a „békés revízió” hangoztatása és a magyar hadsereg felfegyverzése és korszerűsítése nem összetartozó, nem rokon fogalmak. De nemcsak a nemzetközi jog művelői hallgattak. Gömbös Gyula miniszterelnök utasítására a Külügyminisztérium a következő rendelkezést bocsátotta ki a követségek számára: „... az osztrák és az olasz vonatkozású katonai dolgokról, különösen pedig fegyverzeti kérdésekről beszélni is igen keveset beszéljenek, de levelezni semmi körülmények között ne levelezzenek, mert a papír mindig áruló.”⁷³

Magyarországon a hirtenbergi ügy alkalmával a magyar revizionisták tehát jobbnak látták, ha tevékenységüket minden vonatkozásban eltakarják. A számbajövő politikusok levélben biztosították a Gömbös kormányt, hogy a hadianyag-szállítás kérdésében a kormány mögött állanak. A levelek közül csak Gratz Gusztáv történész, politikus Kánya Kálmánhoz intézett sorait idézzük:

„... amit megállapítani szeretnék, csak az, hogy nincsen semmi ok kételkedni abban, mintha a hirtenbergi ügyben nem állnók száz százalékgig a

⁷¹ A magyar kormány 1933. június 1-től azonban fizetési kötelezettségének nem tudott eleget tenni és a solothurni gyár igazgatója, Eltze felkereste Tany László berni magyar követet és a következőket közölte vele: a gyár a csőd szélén áll és a svájci törvények értelmében a gyár ellen csődöt kell kérni, mert a svájci kereskedelmi törvények szerint ez kötelességük, míhelyt az általuk vezetett vállalat veszteségei a részvénytőke felét meghaladják. A csőd pedig elkerülhetetlen lesz, ha a Honvédelmi Minisztérium a leszállításból eredő kötelezettségének nem tesz eleget. Csőd esetén pedig a csődtömeggonnók kezébe kerülnek a vállalat ügyeinek az intézése, aminek következtében elkerülhetnienné válik, hogy a magyar kormány fegyverrendelési ügye a nyilvánosság elé ne kerüljön.

A Honvédelmi Minisztérium a botrány kipattanása elkerülése céljából azonnal intézkedett és közölte a solothurni gyárral, hogy a Magyar Nemzeti Bank 1934 január folyamán kb. 200—250 000 svájci frankot fog a gyár rendelkezésére bocsátani és amennyiben Thay követ el tudja intézni a svájci kormánynál a soloturni követelések kielégítésére addicionális bevétel lehetőség engedélyezését, úgy a minisztérium 120 vagon mészammonsaléitrom műtrágyát tudna leszállítani.

Eltze gyárigazgató szerint a követelés kielégítése addicionális árubehozatal útján nem volt lehetséges, mert az elvállalt és már esedékes készpénzfizetés teljesítése nélkül a gyár csődjé elkerülhetetlen. Hogy miként intéződött el a kérdéses ügy, arra vonatkozóan nincsenek adataink. (Lásd OL. Küm. Res. pol. 1934 — 41 — 71. Követjelentés. Titkos.; OL. Küm. Res. pol. 1934 — 41 11.; OL. Küm. Res. pol. 1933 — 41 — 544. Jelentés. Titkos.)

⁷² Vitéz Dr. Moór Gy.; Erték-e a Nemzetek Szövetsége az emberiség számára. Budapest, 1932. 26. o.

⁷³ OL. Küm. Res. pol. 1934 — 41 — 701.

kormány mögött. Ezt különben a képviselőház külügyi bizottságának legutolsó ülésén határozottan ki is jelentettem.

Csak azért írom ezeket a sorokat, mert nem szeretném, ha álláspontomat illetőleg téves megítélések kerülnének forgalomba.⁷⁴

Egyesegyedül a Kommunisták Magyarországi Pártjának lapja, az „Új Március” hívta fel a figyelmet arra a titkos fegyverkezésre, amelyet Bethlen miniszterelnök és kormánya folytatott. Az „Új Március” megírja, hogy a Duna-Tisza közén és a Dunántúlon jelentős számú üteget és szétszedett repülőgépeket helyeztek el illegálisan.⁷⁵

A hirtenbergi fegyverszállítások is fontos lépcsői voltak annak a politikának, amely Magyarországot a második világháborúba sodorta. Az illegális hadianyag-szállítások, ha minimális vonatkozásban is, de lehetővé tették, hogy Horthy-Magyarország is katonailag felsorakozzék ama agresszív és revansista erők mögé, amelyeknek hasonló területszerzési céljaik voltak. A fasiszta államok a békeszerződésekben megállapított határoknak erőszakos úton történő megváltoztatására készek voltak, hogy így imperialista céljaikat elérjék. Hirtenberg, illetve a fegyverszállítások főleg ebből a szempontból nagy óvatosságra kellett volna, hogy intsék a nyugati államokat.

A magyar revíziós politika tartalma egyet jelentett a titkos fegyverkezéssel, az agresszióra való felkészüléssel, az új világháború kirobbantása érdekében. Nem lehet vitás, hogy a fasiszta magyar kormány megkereste és megtalálta volna az utat a nemzetközi kötelezettségeit sértő fegyverkezésre abban az esetben is, ha a leplezett és az osztrák kormány által támogatott szállítások nem sikerültek volna.

ПАЛ НАНДОРИ:

ПОСТАВКА ОРУЖИЯ В ХИРТЕНБЕРГ

Резюме

Мирные договора, заключённые после первой мировой войны в окрестностях Парижа, ставили военное разоружение побеждённых центральных держав под международный контроль. Статьи Трианонского договора — от 102 по 143 — содержат распоряжения в связи с разоружением Венгрии. Эти распоряжения показали явное намерение побеждающих держав Антанты венгерскую королевскую власть на долгое время лишить возможности создания сильной армии, чтобы у неё не было возможности совершить наступление на соседние страны с целью насильственного захвата территорий, отданных по трианонскому мирному договору этим странам.

По трианонскому мирному договору Венгрия подвергалась всем осмотрам, принятым голосованием большинства в Совете Лиги Наций. На основе этих распоряжений державы антанты обеспечили себе право инвентаризации в военные вопросы. Эти распоряжения всячески оскорбляли суверенитет венгерской королевской власти. Венгерское правительство уже с самого начала старалось игнорировать это право. Причиной этого являлось следующее: трианонский мирный договор разрешил организацию и создание 35 000-ной армии. Венгерское правительство стремилось аннулировать территориальные решения мирного договора и сделало всё возможное для того, чтобы обойти условия, имеющие военный характер, тайно заготовить оружие из-за границы и обладая им создать дееспособную, сильную армию. Достигать территориального восстановления можно только с помощью сильной, хорошо вооружённой армии. Именно поэтому уже в 1927 г. во время подписания италянско-венгерского договора о дружбе

⁷⁴ OL. Küm. Cabinet. 1933 — Raksz. 35 — Res. vegyes. — 6/MK. res.

⁷⁵ Új Március, 1930. április 4. sz. 79. o.

премьер-министр Италии Муссолини и премьер-министр Венгрии Иштван Бетлен заключили тайное военное соглашение о том, что Италия постепенно и тайно будет поставлять Венгрии оружие. Таким образом — вопреки международному праву — началось создание венгерских вооружённых сил. Первые значительные транспорты оружия были направлены в 1928 г. на австро-венгерскую пограничную станцию Сентготхард, где они были разоблачены. Неприятный случай в Сентготхарде показал, что Венгрия является главной участницей незаконной акции, которая предназначена вести реваншистскую внешнюю политику.

Лига Наций ещё не успел закончить обсуждение сентготхардского дела, когда итальянское и венгерское правительства уже договорились отправлять из Италии 50 вагонов оружия в Австрию в Хиртенберг. Несмотря на то, что тайный транспорт снова разоблачен, 10 вагонов оружия удалось перевести в Венгрию. Страны малой антанты и Франция дипломатическим путём направили ноту венгерскому правительству с вопросом; получила ли Венгрия через Австрию международный транспорт оружия, откуда и в каком количестве? В ответе венгерское правительство заявило, что для него никакой транспорт оружия не поступил. Австрийское правительство тоже отрицало тайную поставку оружия. Оно признало то, что из Италии поступило оружие на австрийский завод в Хиртенберг с целью ремонта. Но после ремонта оружия весь транспорт немедленно отправляют в Италию. Утверждение по которому из Хиртенберга было перевезено оружие в Венгрию, не соответствует действительности — заявило австрийское правительство.

Страны малой антанты и французское правительство информировали Совет Лиги Наций об условиях и количестве поставки оружия. Но Совет под сильным нажимом английской дипломатии не занимался нотой. Английское правительство дало понять странам малой антанты, что совет не будет заниматься хиртенбергским делом, так как Италию нельзя оскандалить. Таким образом официальная западная политика сняла хиртенбергское дело с повестки дня. После 15 марта 1934 г. снова возобновились тайные перевозки из Хиртенберга в Венгрию.

Поставка оружия из Хиртенберга являлась важным этапом той политики, которая толкала Венгрию во вторую мировую войну.

PÁL NÁNDORI:

DER HIRTENBERGER WAFFENTRANSPORT

Resümee

Laut in der Umgebung von Paris abgeschlossenen Friedensverträge der ersten Weltkrieges, ist die Abrüstung der besiegten Zentralmächte unter internationale Kontrolle gestellt worden. Die militärischen Bestimmungen über die Beschlüsse der Abrüstung Ungarns enthalten die Artikel 102 bis 143 des Friedensvertrages von Trianon. Im Sinne dieser Beschlüsse war die unbestreitbare Absicht der siegreichen Ententemächte den königlichen ungarischen Staat dauernd der Möglichkeit des Ausbaues beziehungsweise der Aufstellung einer starken Armee zu entziehen, damit er gegen die Nachbarstaaten nicht aggressiv auftreten könne, um die in den Friedensvertrag von Trianon abgetretenen Gebiete mit Gewalt zurückerobern nicht im Stande sein könne. Im Sinne des Friedensvertrages von Trianon hat sich Ungarn jedwede Untersuchung unterworfen, die der mit Stimmenmehrheit gebrachte Beschluss des Völkerbundes notwendig findet. Laut dieser Beschlüsse haben sich die Ententemächte über alle militärischen Fragen ein Investigationsrecht gesichert. Diese Verfügungen verletzen in jeder Hinsicht die Souveränität des königlich-ungarischen Staates. Von Anfang an war das nicht eingestandene Verlangen der ungarischen Regierung, dass die Investigation baldmöglichst aufhöre.

Der Grund dazu war wie folgt: Der Friedensvertrag von Trianon bewilligte die Organisation und Aufstellung einer Armee von 35.000 Mann. Die ungarische Regierung, die die territorialen Verfügungen des Trianonvertrages für ungültig

erklären wollte, bemühte sich, die militärischen Vorschriften des Vertrages zu umgehen und im Geheimen aus dem Ausland Waffen zu beschaffen und in deren Besitz eine aktionsfähige, starke Armee aufzustellen. Die Revindikation der entrissenen Gebiete hätte die Regierung nur mit einer gut bewaffneten Armee erreichen können. Zu diesem Zwecke haben Mussolini der italienische und István Bethlen der ungarische Ministerpräsident bei der Unterzeichnung des italienisch—ungarischen Freundschaftsvertrages auch einen geheimen Militärvertrag abgeschlossen, dass Italien im Geheimen an Ungarn graduell Waffen liefert und so begann man zuwider dem internationalen öffentlichen Recht die ungarische Wehrmacht auszubauen. Die erste grössere Waffenlieferung erfolgte im Jahre 1928, die in der Szentgotthárd Übergangstation entdeckt wurde. Die Affäre von Szentgotthárd zeigte, dass die ungarische Regierung in einer illegitimen Aktion die Hauptrolle spielt und eine revanschistische Aussenpolitik zu unterstützen wünscht. Der Völkerbund hatte die Szentgotthárd Angelegenheit noch nichteinmal abgeschlossen, als die italienische und ungarische Regierung schon übereinkamen um 50 Waggon Waffen aus Italien nach Österreich in den Ort Hirtenberg abzusenden. Der Inhalt der geheimen Lieferung wurde neuerdings entdeckt, trotzdem gelang es von den Waffen 10 Waggons nach Ungarn zu schicken.

Die Kleine-Entente und Frankreich schickten eine diplomatische Note an Ungarn, ob eine internationale Waffentransport über Österreich nach Ungarn gekommen sei, wieviel, woher usw. Die ungarische Regierung behauptete in ihrer Antwort, dass nach Ungarn überhaupt kein Waffentransport eingetroffen sei. Die österreichische Regierung gab auch eine Deklaration heraus, in welcher sie jede heimliche Waffensendung verneinte. Sie gab zu, dass zwar ein Transport von reparaturbedürftigen Waffen aus Italien nach Hirtenberg kam und übergab man sie einer österreichischen Fabrik. Sie werden nach der Reparatur nach Italien zurückgesendet werden. Die Behauptung, dass aus Hirtenberg Waffen nach Ungarn geschickt worden wären, entspricht nicht der Wahrheit. Die Staaten der Kleinen-Entente und Frankreich berichteten dem Völkerbund in einer Note den Sachverhalt des Waffentransportes und von seiner Grösse. Auf energischen Druck der englischen Diplomatie befasste sich der Rat nicht mit der Note. Die englische Regierung teilte den Staaten der Kleinen-Entente mit, dass aus der Hirtenberger Affäre vor dem Rat keine Verhandlung stattfinden darf, da man Italien nicht an den Pranger stellen kann. Damit hat die amtliche westliche Politik über die Hirtenberger Affäre zur Tagesordnung übergegangen. Nach dem 15. März 1934 begannen wieder die geheimen Waffentransporte aus Hirtenberg nach Ungarn. Die Hirtenberger Waffentransporte bildeten eine wichtige Stufe in jener Politik, die Ungarn in den 2. Weltkrieg gerissen hat.

